

מה טובו אהליך יעקב

וַיֵּשָׂא בִלְעָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וְתָהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים. וַיֵּשָׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר ... מַה טוֹבוֹ אֶהְיֶה יַעֲקֹב מִשְׁכַּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל: (במדבר פרק כד, פסוקים ב, ה).¹

בבא בתרא דף ס עמוד א – בדיני שכנים

משנה: לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון. היה קטן - לא יעשנו גדול, אחד - לא יעשנו שניים וכו'.²

גמרא: מנהני מילי? אמר ר' יוחנן: דאמר קרא: "וַיֵּשָׂא בִלְעָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו". מה ראה? ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה לזה. אמר: ראויין הללו שתשרה עליהם שכניה.³

סנהדרין דף קה עמוד ב – בין ברכות לקללות

אמר רבי יוחנן: מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו. ביקש לומר: שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות – "מה טובו אהליך יעקב".⁴ לא תשרה שכניה עליהם – "ומשכנותיך ישראל".⁵ לא תהא מלכותן נמשכת – "כנחלים נטיו".⁶ לא יהא להם זיתים וכרמים – "כגנות עלי נהר". לא יהא ריחן נודף – "כאהלים נטע ה'". לא יהיו להם מלכים בעלי קומה – "כארזים עלי מים", לא יהיה להם מלך בן מלך – "יזל מים מדליו" ...⁷ אמר רבי אבא בר כהנא: כולם חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות. שנאמר: "ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך" (דברים כג ו) - קללה ולא קללות.⁸

¹ שלושה גאונים, שלוש קבוצות של ברכות, נושא בלעם עד שבלק מגיע למסקנה ששוב לא תצמח ממנו תועלת ושולח אותו לארצו (אך לא לפני שהוא מקבל תמורה לכספו בעצה של הזנות בשיטתו, ראו דברינו [בבואת בלעם ועצתו](#) וכן [שטים של זנות](#) בפרשה זו). וזה הנאום השלישי והאחרון, אשר ממשיך שם בפסוקים מים צלולים ומתוקים: "כְּנַחֲלִים נָטְיוּ כְּגִנֹּת עָלֵי נְהָר כְּאֵהָלִים נָטַע ה' פְּאָרְזִים עָלֵי מִים: יִזַּל מִים מִדְּלִיּוֹ וְזָרְעוּ בְּמִים רַבִּים וְכו'". מעט ממים אלה נשתדל לחלק, שהרי אמרו: לא מדובשך ולא מעוקצך, אבל על המים לא שמענו שגזרו.

² ובהמשך המשנה שם (בבא בתרא פרק ג משנה ז): "אבל פותח הוא לרשות הרבים פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון. היה קטן - עושה אותו גדול. אחד - עושה אותו שנים". משמע שיש הבדל בין פתיחת חלון לחצר (גם אם למי שפותח יש שותפות מלאה ואפילו חזקה בחצר) ובין פתיחת חלון לרשות הרבים. בחצר השותפים אין ראובן יכול לפתוח חלון או להגדיל חלון קיים, אם הוא ממול חלון קיים של שמעון. שמעון יכול לטעון להיזק ראייה. ברשות הרבים, חובתו של שמעון היא "להצניע עצמו" ואין הוא יכול להתנהג כאילו הוא בביתו הפרטי. אין טענת "היזק ראייה" ברשות הרבים.

³ מפרש שם רשב"ם: "וירא את ישראל שוכן - ראה היאך שוכנים ולפיכך אמר מה טובו אהליך וגו', שאין פתחי אהליהם מכוונים" וכבר הובאו הדברים ע"י סבו של רשב"ם, רש"י, בפירושו לפסוק בפרשתנו. המקור הוא גמרא בבא בתרא הנ"ל הדנה בהלכות שכנים ובנייה והרי לנו קשר יפה בין מדרש אגדה להלכה. אך עדיין אפשר לפלפל ולשאל האם השטח הציבורי בין אהלי בני ישראל היה בגדר חצר השותפים או רשות הרבים? אם תאמר שהיה זה בגדר חצר השותפים (זו שיטת רשב"ם, ראו עיונים בפירוש שטיינזלץ שם), היינו שאוהלי בני ישראל היו מסודרים בקבוצות (במעגלים או במרובעים כמו סביב חצר משותפת) - נוחא. אבל אם תאמר שהשטח בין האהלים היה בבחינת רשות הרבים (שיטת ריטב"א), היינו שהיו מסודרים בשורות עם שבילים "רחובות" ביניהם, יש לומר שההקפדה שלא יהיה פתח כנגד פתח הוא לפני משורת הדין ומדרש אגדה זה אינו להלכה. עוד יש לדון אם היו אהליהם עם פתח אחד בלבד או מפולשים משני צדדים (לפחות) כאוהלו של אברהם, שאז זה דורש באמת סידור מיוחד. ודי לנו בפלפול הלכתי גיאומטרי זה (אך נזכרנו באוהלו של יצחק שמשום מה היה פתוח כלפי ארמונו של אבימלך (בראשית כו ח)).

⁴ ביקש לקלל ויצא לו הפסוק: "מה טובו אהליך יעקב" כדלהלן.

⁵ ובדברים רבה (ליברמן) פרשת דברים סימן ה, בלעם לא רצה לקלל את בני ישראל, אלא לברך את אויבי ישראל: "זה בלעם הרשע שהיה מברך, והיה אחד בלבו ואחד בפיו. בא לומר: מה טובו אהליך מואב משכנותיך עמון, ופסק הקב"ה לצוארו, ואמר: מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל". האם כך תכנן בלעם גם לגבי כל שאר הברכות? מדרש זה תמוה למדי שכן הוא נוגד את כל פשט הפרשה שבלק שוכר את בלעם לקלל את ישראל: "ולכה ארה לי את העם הזה" ולא לברך את עמו. אך הוא מזכיר את המדרשים המספרים על הניסיון הקודם (המר) של מואב עם בלעם (ובעור אביו) כאשר סיחון שכר אותם לקלל את מואב והצליחו: "על כן יאמרו המושלים זה בלעם ואביו ששכרן סיחון לקלל את מואב והן אמרו: תבנה ותכונן עיר סיחון כי אש יצאה מחשבון אכלה ער מואב שקללו את מואב שימסרו בידו אוי לך מואב" (במדבר רבה יט ל). האם הניסיון המר הקודם של בלק עם בלעם הביא אותו לרצון לקלל את ישראל או שמא לברך את עצמו ועמו? ראו שם הברכה לסיחון: "תבנה ותכונן עיר סיחון". ראו אגב שם שמדרש זה הוא הצידוק לכיבוש סיחון ביד ישראל: "נטל סיחון ממואב ונטלו ישראל מסיחון שהיו פטורין מן גזל". והדברים קשורים גם למלחמת יפתח בבני עמון (הפטרת שבת שעברה) ולקשרים המורכבים בין ישראל למואב שיש ביניהם בעצם קשרי משפחה. וכבר גלשנו דינו. נחזור לאוהלי יעקב ולמשכנות ישראל.

⁶ בלעם ביקש לומר: לא תשרה שכניה עליהם, ויצא לו: "ומשכנותיך ישראל". ביקש לומר: לא תהא מלכותן נמשכת, אבל יצא לו: "כנחלים נטיו". כך יש לקרוא את כל המשך הגמרא: ביקש לומר: ... ובשמות רבה ד ג: "כמה בקש בלעם לקלל את ישראל ועל כרחו שלא בטובתו היה מברכן שנאמר (במדבר כג) מה אקוב ולא קבה אל".

⁷ עוד בהמשך שם: "לא תהא מלכותן שולטת באומות - וזרעו במים רבים", לא תהא עזה מלכותן - וירם מאגג מלכו", לא תהא אימת מלכותן - ותינשא מלכותן".

⁸ שכל הקללות שחשב בלעם לקלל את ישראל נהפכו אמנם ברגע שהוציאו מפיו לברכות, אבל ברגע שחטאו ישראל חזרו להיות קללות, היינו חזרו לכוננתן המקורית כפי שהתכוון בלעם לומר. חוץ מאחת: "שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות", שמרגע שהפכה לברכה: "מה טובו אהליך יעקב" - שוב לא פסקה. ומי הוא שכמעט והפך גם את ברכת "מה טובו אהליך יעקב" לקללה? אחז

מסכת ברכות דף יב עמוד ב – לא נכנסה לקריאת שמע

אמר רבי אבהו בן זוטרתאי אמר רבי יהודה בר זבידא: בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה - משום טורח צבור. מאי טעמא? אילימא משום דכתיב בה: "אל מוציאם ממצרים"⁹ - לימא פרשת רבית ופרשת משקלות דכתיב בהן יציאת מצרים!¹⁰ - אלא אמר רבי יוסי בר אבין: משום דכתיב בה האי קרא: "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימונו" - ולימא האי פסוקא ותו לא! - גמירי: כל פרשה דפסקה משה רבינו - פסקינן, דלא פסקה משה רבינו - לא פסקינן.¹¹

סדור ר' עמרם גאון – בכניסה לבית הכנסת

הנכנס לבית הכנסת אומר: מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל.¹²

שמות רבה פרשה לא סימן י – המשכן שהתמשכן

... אלא אמר הקב"ה: אעפ"כ, תנאי התניתי עמהם. אם יחטאו יהא בית המקדש מתמשכן עליהם, שנאמר: "ונתתי משכני בתוכם" (ויקרא כו) - אל תהי קורא מְשַׁכְנִי אלא מְשַׁכְנִי. וכן בלעם אומר: "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" (במדבר כד) - שני משכנות. ונקראו אהליך כשהם בנויים ומשכנותיך כשהם חרבים.¹³

מדרש תהלים (בובר) מזמור ה – המקדש מטהר

"מה טובו אהליך יעקב" - מה טיבתו של אהליך יעקב? – "כנחלים נטיר". מה נחל הזה אדם יורד בו טמא ועולה טהור, אף בית המקדש אדם נכנס בו בעונות ויוצא בלא עונות.¹⁴

מלך יהודה. ראו ויקרא רבה יא ז: "ויהי בימי אחז – מה צרה הייתה שם? ... כך אמר אחז: אם אין גדיים אין תישים, אם אין תישים אין צאן, אם אין צאן אין רועה, אם אין רועה אין עולם. כך אמר אחז: אם אין קטנים אין תלמידים, אם אין תלמידים אין חכמים, אם אין חכמים אין תורה, אם אין תורה אין בתי כנסיות ובתי מדרשות. אם אין בתי כנסיות ובתי מדרשות אין הקב"ה משרה שכינתו בעולם. מה עשה? עמד ונעל בתי כנסיות ובתי מדרשות ... למה נקרא שמו אחז? שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות ... ר' יעקב בשם ר' אחא: אין לך שעה קשה כאותה שעה". יהודי מלך יהודה הוא שכמעט ומימש את "ברכת" בלעם האחרונה. אבל ישעיהו ותלמידיו עמדו כנגדו וקיימו את הפסוק: "כי לא תשכח מפי זרעו". "אנכי והילדים אשר נתן לי ה'". ראו המדרש במלואו שם, מובא בדברינו כי לא תשכח מפי זרעו בפרשת וילך. ראו גם הדף המדרש הזה עלה בדינו מן הגולה בפרשת לך לך.

⁹ הפסוק המובא בנוסח המדרש שלפנינו הוא: "אל מוציאם ממצרים כתועפות ראם לך" שהוא בברכת בלעם השנייה פרק כג פסוקים יח-כד. אבל נראה שהכוונה כאן לפסוק: "אל מוציאם ממצרים" שבברכה השלישית של בלעם בה אנו דנים, כפי שיתבאר בהערה הסמוכה. ראו דברינו תועפות ראם בפרשה זו.

¹⁰ ראו דברינו בפסח שם מנינו את כל המצוות בתורה (32 במספר) בהן זכרת יציאת מצרים.
¹¹ בשו"ת שרידי אש (לרבי יחיאל יעקב וינברג, נולד ברוסיה 1885, נפטר במונטר, שווייץ 1966 ונקבר בירושלים) חלק ג סימן פז, הוא מסביר את הגמרא הזו באופן הבא: "וקשה להעלות על הדעת שרצו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע כל הפרשה מתחילתה מפסוק וירא בלק ואילך. ומסתבר, שהכוונה שרצו לקבוע פרשת מה טובו אהליך יעקב וכו' ... ועל פרשה זו אמרה הגמרא: כל פרשה שלא פסקה משה רבנו לא פסקינן". "פרשת בלעם" שרצו לשלב בקריאת שמע היא "פרשת מה טובו אהליך", הנאום השלישי והאחרון של בלעם (פרק כד פסוקים ה-ט) המתחיל בפסוק: "מה טובו אהליך יעקב" ומסתיים בפסוק: "מברכין ברוך ואורריך ארור" (פסוק שמזכיר מאד את הברכה לאברהם: "ואברהם מברכך ומקללך אאור", בראשית יב ג ואת ברכת יצחק ליעקב: "הנה גביר לא אחיד וישתחוו לך בני אמהך ארריך ארור ומברכך ברוך", בראשית כז כט) אותה רצו לקבוע בברכת שמע לפני שקבעו לבסוף את פרשת ציצית. אך כל זאת, לא רק בגלל הפסוק: "אל מוציאם ממצרים" המזכיר את יציאת מצרים (שזה יש כאמור בפרשות רבות אחרות בתורה וכמובן גם בפרשת ציצית), אלא גם ובעיקר בגלל הפסוק: "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימונו". אז מדוע באמת לא קבעו פרשה זו? מדוע נדחה רעיון זה מפני פרשת ציצית? בגלל טרחא דצבורא. מה פשר עניין זה? מה טרחה יש כאן? אורך הפרשה או שמא "טרחתה" של הגמרא בסנהדרין לעיל, היינו הכוונה המקורית של בלעם המבצבצת מכל פסוק? או שמא החיים הקשים של דור הדרשן שהיה בהם מימוש של ברכות בלעם שהפכו לקללות? דיסוננס קוגניטיבי ורגשי בין יפי פסוקי המקרא החיוביים ובין המציאות מסביב, בין בית המדרש ובית הכנסת והעולם שמחוץ לו. וכל זה מפיו של רשע כבלעם? אולי העצמת פער זה גם היא חלק ממזימתו של אותו רשע, אולי גם זה "מברך רעהו בקול גדול" שנמאס. ראו המקור במשלי פרק כז פסוק יד: "מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בְּבֶקֶר הַשָּׂפִים קִלְלָה תִּחְשָׁב לוֹ".

¹² לקריאת שמע אמנם לא זכה הפסוק שלנו להיכנס, אבל זכה שבו מתחילים את תפילת השחר. כמו שנמצא ברוב הסידורים בעקבות סדור ר' עמרם גאון שהוא מראשוני הסידורים. אך יש מי שחולק. בשו"ת מהרש"ל סימן סד כתב: "ובבוקר כשאני בא לבית הכנסת מתחיל אני בפסוק ואני ברוב חסדיך ומדלג הפסוק הראשון מה טובו אהליך שאמר בלעם ואף הוא אומר לקללה כדאיתא בפרק חלק וגם אין כאן מקומו". וזה לכאורה בניגוד לדברי ר' אבא בר כהנא בגמרא בסנהדרין לעיל: "כולם חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות". האם ניתן למצוא סימוכין לשיטת המהרש"ל? האם היה לפנינו נוסח אחר של הגמרא בסנהדרין?

¹³ ובמדרש במדבר רבה יב יד: "המשכן - זהו שכתוב: מה טובו אהליך יעקב, משכנותיך ישראל. אהליך - זה אוהל מועד שבמדבר ושבגלגל ושבשילה ושבנוב וגבעון. משכנותיך - אל תהי קורא משכנותיך אלא מְשַׁכְנִיךָ, שהמשכן והמקדש נתמשכנו ע"י ישראל בעת שחטאו... לכן נקרא משכן. שכך אמר לו הקב"ה למשה: אמור להם לישראל שיעשו לי משכן, שאם יחטאו יהא מתמשכן על ידיהם". ראו דברינו שני משכנות היו בפרשת פקודי. הרי לנו שגם הפסוק שלנו הפך לקללה. על החצי הראשון "אהליך יעקב" ("כשהם בנויים") אפשר אולי עוד לדון, אבל החצי השני הוא ברור: "משכנותיך ישראל" - שני משכנות, בית ראשון ובית שני שנחרבו והתמשכנו בעוונותינו. מדרשים אלה יכולים לשמש אסמכתא לשיטת מהרש"ל שלא לומר את הפסוק: "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" (אלא שהוא מביא את הגמרא בסנהדרין ולא מדרשים אלה, ראו הערה לעיל). כי גם אם נפריד בין אוהל למשכן ונאמר שבאהליך הכוונה למקדשי המעט שלאחר החורבן ובתי המדרש של ימינו, חצי פסוק לא אומרים.

¹⁴ יש פה משחק מילים בין טובו ל-טיבו (מה טובו - מה טיבו של) והדגשת הסמיכות לפסוק הבא: כנחלים ניטיר וכו'. ולעצם העניין, טיבתם של "אהליך יעקב" הוא יכולתם לשנות את האדם. כמו מים המטהרים. אדם יכול להיכנס בהם טמא ולצאת טהור, חוטא

מדרש אליהו רבה פרשה יט – בית המדרש מטהר

"מה טובו אוהליך יעקב" – וכי מה טיבן של נחלים אצל בתי מדרשות? אלא מה נחלים יורדין בני אדם לתוכן כשהן טמאין, וטובלין ועוליין מתוכן כשהן טהורין, כך בתי מדרשות בני אדם נכנסין לתוכן כשהן מלאין עוונות, ויוצאין מתוכן כשהן טהורין.¹⁵

בראשית רבה פרשה סה סימן כ – חזרו על בתי הכנסת ובתי המדרש

א"ר אבא בר כהנא: לא עמדו פילוסופים בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי.¹⁶ נתכנסו כל עובדי כוכבים אצלו, אמרו לו: תאמר שאנו יכולים ליזדווג לאומה זו? אמר: לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהם. אם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן אין אתם יכולים להזדווג להם. שכך הבטיחן אביהן ואמר להם: הקול קול יעקב – בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו. ואם לאו – הידים ידי עשו, אתם יכולים להם".¹⁷

ילקוט שמעוני פרשת בלק רמז תשעא – טובים אהלים של מטה

"מה טובו אהליך יעקב" – טובים אהלים של מטה מאהלים של מעלה. אהלים של מעלה הכל נכשלין בהן יש שעובדין לחמה וללבנה ולכוכבים. אבל אהלים של מטה אין לך אדם שנכנס לבית הכנסת או לבית המדרש וחוטא.¹⁸

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: עם 'סגירת הגיליון' צץ ועלה המדרש שלהלן אשר מאיר את כל הנושא מזווית קצת אחרת ולפיכך הבאנו אותו ב"מים אחרונים". הרי הוא לפני כל "מטיבי לכת", נכון יותר "מטיבי יושבי אוהלים".

ויקרא רבה פרשה א יא-יב – אוהלי יעקב פתוחים או סגורים

אמר ר' יהושע בן לוי: אילו היו אומות העולם יודעים מה אוהל מועד יפה להן היו מקיפין אותו אהליות וקסטריות. אתה מוצא, שעד שלא הוקם המשכן היו אומות העולם שומעים קול הדיבור ונתרזים מתוך

ולצאת ישר. אך דא עקא, שכאן אין "משכנותיך". כאן יש רק "אהליך" – הוא בית המקדש שחרב פעמיים בעוונותינו. ראו שוב דברינו **שני משכנות היו** בפרשת פקודי. והנחלים שניטיו לטהר את הטמאים ולקדש את החול, יבשו וחרבו. ואנו הרי יודעים שהמשכן נקרא גם "אוהל מועד". ראו גם הפסוק באיכה: "באוהל בת ציון שפך כאש חמתו" (והמדרשים הקשים באיכה רבה על "שפך חמתו על העצים והאבנים"). גם מדרש זה מחזק את שיטת מהרש"ל שלא לומר "מה טובו אהליך" בתפילה, שלא להזדקק לשום ברכה מברכותיו של בלעם הרשע שבעוונותינו הפכו לקללות. ואנו שוב מציעים להסביר בכך את **טורח הציבור** שביקשו חכמים למנוע.

¹⁵ הרי לנו את הדעה הנגדית. מדרש אליהו רבה אינו מהסס לקחת את הרעיון של מדרש תהלים (שכנראה קדם לו) וליישם אותו היישר על בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם מקדש מעט בימינו. בכך הוא ממשיך את הקו של הגמרא בסנהדרין לעיל (קה ע"ב) שברכת "מה טובו" מעולם לא הפכה לקללה. המשכיות של בתי הכנסת ובתי המדרש לעבודה זו תפילה ולתורה, ופריחתם לאחר החורבן יוצרת קו ישיר מברכת בלעם לימינו, ללא קללה באמצע. אין כאן התעלמות מחורבן הבית, אלא אדרבא, ראיית מקדשי המעט כהמשך ישיר שלו. בכך, ברכת "מה טובו אהליך יעקב" ואף "משכנותיך ישראל" מעולם לא פסקה.

¹⁶ אבנימוס או אבטימס או בקיצור נימוס הגרדי מוזכר מספר פעמים בספרות חז"ל כפילוסוף יווני מוערך שחכמים קיימו איתו שיח. ראו גמרא חגיגה טו ע"ב, אבות דרבי נתן נוסח ב פרק כד, שמות רבה יד א, רות רבה ב יג (ר' מאיר בא לנחם אותו במות אמו), מלבד בראשית רבה ה"ל שחזר במקומות רבים אחרים. יש שמזהים אותו עם [Oenomaus of Gadara](#). ראו ערך זה בויקיפדיה. ראו עליו עוד **בפורום אוצר החכמה**. וכבר הקדשנו לו דף מיוחד **אבנימוס הגרדי** בפרשה זו.

¹⁷ רשימה ארוכה של מדרשים יש בידינו בשבח מקדשי מעט של ימינו, בתי כנסיות ובתי מדרשות, שבהם עוסקים בתורה ובשפוך שיח. ראו למשל שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ו סימן א: "אל גנת אגוז ירדת, זה העולם, לראות באבי הנחל, אלו ישראל, לראות הפרחה הגפן, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, הנצו הרמונים, אלו התינוקות שיושבין ועוסקין בתורה ויושבין שורות כגריני רמונים". ועוד שם: "נשכימה לכרמים – אלו ישראל, שנאמר (ישעיה ה') כי כרם ה' צבאות בית ישראל. נראה אם פרחה הגפן – זו קריאת שמע. פתח הסמדר – אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. הנצו הרמונים – תינוקות שיושבים ועוסקים בתורה". ראו הדף **קול יעקב ויד עשו** בפרשת תולדות. המיוחד במדרש שהבאנו למעלה, הוא שמי אשר מברך אותנו בברכת בתי כנסיות ובתי מדרשות הוא בלעם! בכך נוצר, שוב, קשר ישיר בין הפסוק: "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל" ובין בית הכנסת ובית המדרש של ימינו, שוב לא בהתעלמות מחורבן הבית אלא ביצירת המשכיות, ואין כל מניעה לחזור לגמרא בסנהדרין לעיל ולומר את הפסוק היפה הזה בכניסתנו אל בית הכנסת בתפילת השחר (למה לא בתפילות אחרות?), כפי שנפסק בסידור ר' עמרם גאון.

¹⁸ מדרש זה הולך עוד צעד גדול אחורה / קדימה ויוצר קשר ישיר (הפוך) בין בתי הכנסיות והמדרשות של ימינו ובין עבודה זרה של גרמי השמים שמתחילת בריאת העולם והאנושות. ראו רמב"ם תחילת הלכות עבודת כוכבים וכן כל המדרשים על הפסוק: "לא תעשון אתי אלהי כסף ואהלי זהב (שמות כ יט, מיד לאחר עשרת הדברות) – לא תעשון כדמות שמי המשמים לפני במרום". דברינו **אלוהי כסף ואלוהי זהב לא תעשו לכם** בפרשת יתרו. אוהלים שלמטה, העדיפים על פני אוהלים שלמעלה (ראו תהלים יט ה: "לשמש שם אוהל בהם"), הם, שוב, בתי כנסיות ובתי מדרשות. העיקר הוא ההתנתקות מעבודת כוכבים ומזלות. זה מה שבלעם מוקיר בעם ישראל.

פנוקטיהו. ¹⁹ זהו שכתוב: "כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים ... ויחי" (דברים ה כג) ... ששנה רבי חייא: "וידבר ה' אליו מאהל מועד" - מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל מועד. ²⁰

אמר ר' יצחק: עד שלא הוקם המשכן הייתה נבואה מצויה באומות העולם. משהוקם המשכן, נסתלקה מביניהם, שנאמר: "אחזתיו ולא ארפנו, עד שהבאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי" (שיר השירים ג ד). אמרו לו: הרי בלעם מתנבא! אמר להן: לטובתן של ישראל נתנבא: "מי מנה עפר יעקב", "לא הביט און ביעקב", "כי לא נחש ביעקב", "מה טובו אוהליך יעקב", "דרך כוכב מיעקב", "וירד מיעקב". ²¹

¹⁹ בסלג של היום: עושים במכנסיים (מרוב פחד).

²⁰ ראו הדרשות על הפסוק בדברים ה כב על הקול של מעמד הר סיני: "קול גדול ולא יסף" (בדברינו [בת קול בסיני ובבית המדרש](#) בחג השבועות, וכן [קול דממה](#) בפרשת פנחס). ונראה גם לקשר דיבור קטלני זה שהפחיד את אומות העולם, עם ההצעה שניתנה להם לקבל את התורה קודם שניתנה לעם ישראל בסיני (ספרי דברים שמג, מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה, דברים רבה לירמון פרשת עקב ועוד, בדברינו [תורה לאומית או תורה אוניברסלית](#) בפרשת יתרו). לאחר שהקול האלוהי היוצא מסיני / מאהל מועד פגע בגויים, מוצע להם כעת פיוס ודרך לחיות איתו אך הם מסרבים. אפשרות אחרת היא שאין שום קשר ואדרבא, אלה מדרשים סותרים המייצגים השקפות עולם סותרות ומנוגדות: האם התורה מתאימה לכלל אומות העולם, כן או לא. המדרש מונה כאן שתי תקופות, אך בין בשיטין ניתן להבחין בשלוש. בתקופה הראשונה, עד שלא הוקם המשכן, היו אומות העולם נפגעים מקול הדיבור האלהי, אבל הייתה להם גם נבואה. מאנשים כמו שם, חנוך, נח, מלכיצדק. משהוקם המשכן, החלה התקופה השנייה, בה נתחם הקול האלהי בתוך אהל מועד (ואח"כ בית המקדש). שוב לא הזיק הקול לאומות העולם (ומה עם ישראל?), אבל מאידך גם פסקה מהם נבואה. חוץ מבלעם. הוא היחיד מבין נביאי עכו"ם שמתנבא גם לאחר הקמת המשכן. מדרשים אחרים מציינים שזה כדי למנוע פתחון פה מאומות העולם (במדבר רבה יד כ), אבל מסתבר שזה גם לטובת עם ישראל. כי זה הרשע, עומד ומתנבא בזמן שאהל מועד כבר קיים ומה הוא אומר? "מה טובו אוהליך יעקב, משכנותיך ישראל". משכנותיך עתידים להיחרב, אוהליך לא. "אוהליך", זה לא אהל מועד שאתם רואים כעת, בשעת נבואתך, אלא מקדש מעט: בתי כנסיות ומדרשות שישדרו לעם ישראל לאחר החורבן. נבואת בלעם וברכתו "מה טובו אוהליך" - הברכה היחידה שלא הפכה לקללה גם כשחטא עם ישראל - מתייחסים לתקופה השלישית, התקופה שלאחר חורבן הבית. ומה קורה בתקופה זו לאומות העולם? אולי כעת, כשקול הדיבור הוא לימוד התורה ו"אוהליך" הם כעת בתי כנסיות ומדרשות, אולי יש גם לגויים חלק? אומר מדרש ספרא (תורת כהנים) בפרשת אחרי מות ט יג: "אשר יעשה אותם האדם - היה רבי ירמיה אומר: אתה אומר, מניין אפילו גוי ועושה את התורה הרי הוא ככהן גדול? תלמוד לומר: אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וכן הוא אומר: וזאת תורת האדם - הכהנים והלויים וישראל לא נאמר כאן, אלא: וזאת תורת האדם ה' אלהים (שמואל ב ז יט). וכן הוא אומר: פתחו שערים ויבוא וכו' - כהנים ולויים וישראלים לא נאמר, אלא: ויבוא גוי צדיק שומר אמונים. וכן הוא אומר: זה השער לה' וכו' - כהנים לוויים וישראלים לא נאמר, אלא: צדיקים יבואו בו. וכן הוא אומר: רננו וכו' - כהנים לוויים וישראלים לא נאמר כאן, אלא: רננו צדיקים בה'. וכן הוא אומר: הטיבה ה' וכו' - לכהנים ולויים לישראלים לא נאמר כאן, אלא: הטיבה ה' לטובים. הא אפילו גוי ועושה את התורה הרי הוא ככהן גדול". באוהלה של תורה יש מקום לכולם. בפרט אם הוא כאהלו של אברהם שהיה מפולש ופתוח לכל. ראו בראשית רבה מח ט.